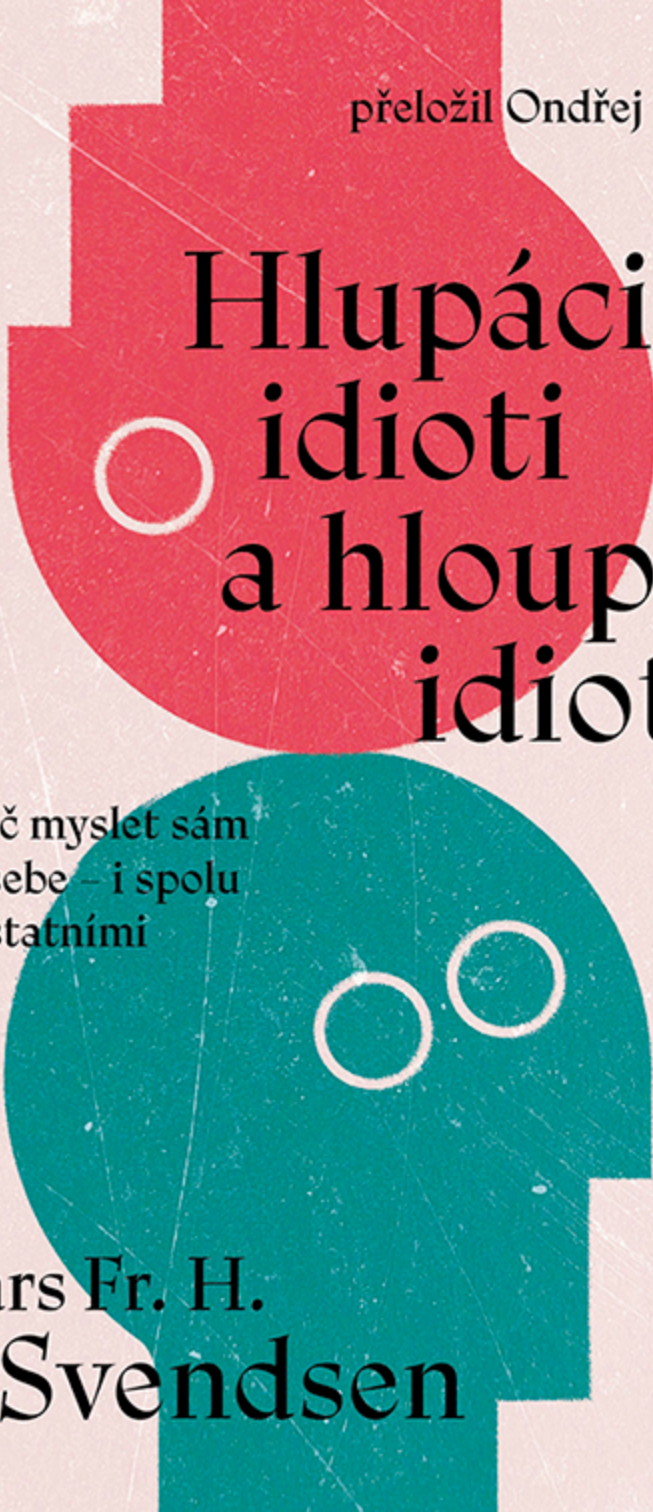

The background features two large, stylized head silhouettes. The top one is red and the bottom one is teal. Both have white circles for eyes. The red head is positioned behind the teal head.

přeložil Ondřej Vimr

Hlupáci, idioti a hloupí idioti

Proč myslet sám
za sebe – i spolu
s ostatními

Lars Fr. H.
Svendsen

© Lars Fr. H. Svendsen

First published by Kagge Forlag AS, 2024

Published in agreement with Oslo Literary Agency

Všechna práva vyhrazena.

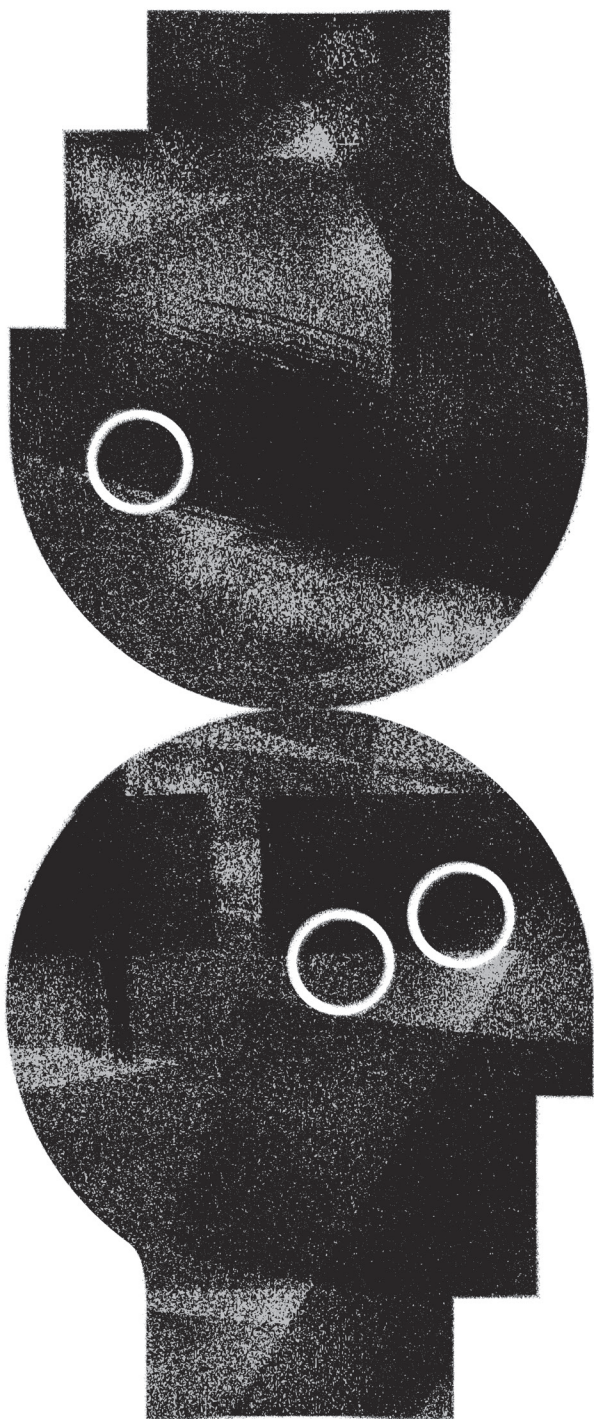
*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Ondřej Vimr, 2026

Cover © Daniel Pocar, 2026

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2026

ISBN 978-80-277-7446-3 (pdf)

Hlupáci, idioti a hloupí idioti

Proč myslet sám
za sebe – i spolu
s ostatními

Lars Fr. H.
Svendsen

přeložil Ondřej Vimr

Obsah

Úvod	9
Nekonečná pestrost hlouposti	15
Hloupost. O absenci myšlení	27
Idiotství. O špatném myšlení	47
Hloupé idiotství. Bezmyšlenkovitě ve vleku špatného myšlení	69
Jsou konzervativci hlupáci a radikálové idioti?	97
Je hloupost naše budoucnost?	105
Bonus. Idiotství filozofie	111
Poděkování	125
Použitá literatura	127
Rejstřík osob	137

„Když je člověk mrtvý, tak neví, že je mrtvý.
Bolestné a těžké je to jen pro ostatní.
Stejně jako když je hloupý.

Ricky Gervais

Úvod

Jsem hlupák. Ty taky. Kromě toho jsem idiot. Ty taky. Čas od času jsme navíc hloupí idioti. Moje hloupost a idiotství jsou pro tebe daleko méně podstatné než tvoje hloupost a tvoje idiotství. Idiotem, který ve vašem životě hraje tu nejdůležitější roli, je totiž ten, kterého každé ráno potkáváte v zrcadle. Tento esej si klade za cíl poskytnout čtenáři prostor zamyslet se nad vlastní hloupostí, nejen rozpoznávat ji u druhých – přestože i na to tady samozřejmě dojde.

Výrazy „hlupák“ a „idiot“ člověk zpravidla používá spíše pro označení druhých než sebe sama, i když občas dokážeme své minulé já zhodnotit jako naprostého idiota. Někdy k takové sebereflexi dochází rychle, častěji to trvá déle a většinou k ní nedojde nikdy. V rukou držíš svého druhu příručku seberochoje, která obsahuje několik, byť velmi obecných rad, jak se vyhnout tomu, abychom byli až příliš velkými hlupáky nebo idioty.

Potřeba filozofie hlouposti vychází mimo jiné z pozorování způsobů, jakými se mnozí lidé prezentují na sociálních sítích. Zkrátka se tu v opravdu velké míře vyskytuje špatné

myšlení a ruku v ruce s ním jde i odpovídající chování. Idioti mají zvýšenou tendenci chodit s kůží na trh, takže rozsah idiotství a hlouposti můžeme snadno bezděčně nadhodnotit. Beztak to ale vypadá, že je obojího k mání víc než dost.

Lidská hloupost může dosahovat míry, pro niž jen stěží platí vůbec nějaké limity. Britský spisovatel Terry Pratchett (1948–2015) poznamenal: Kdybyste připevnili do nějaké tabule jeskyně velký vypínač, nad nímž by byla umístěna tabule s nápisem „Vypínač k vypnutí světa. PROSÍME, NEDOTÝKEJTE SE!“, neměla by barva na tabuli jistě ani čas zaschnout a nějaký idiot by ho zmáčknul.¹ Většina z nás až tak kološálními idioty není, jenže někteří ano. Všichni jsme dostali do vínku značnou dávku hlouposti, ovšem u některých je tato vlastnost natolik výrazná, že se stává určujícím rysem jejich osobnosti.

Důvod, proč jsme všichni hloupí, spočívá v tom, že hloupost je neoddělitelně spjata se schopností myslet. „Hloupost“ chápu v tomto eseji jako nevyužívání schopnosti myslet, zatímco „idiotství“ označuje její špatné využívání. Výrazy „hloupost“ a „idiotství“ se tu vztahují k nedostatkům, které lze u člověka oprávněně kritizovat, nikoli k omezením způsobeným vnějšími okolnostmi, nad nimiž nemá jedinec kontrolu. Zabývám se zde lidmi s „normální“ nebo vyšší úrovní funkčních rozumových schopností. Pravda, často se člověk neubrání otázce, jestli někteří přispěvatelé do diskusních fór a podobných platforem skutečně spadají do kategorie osob s „normální“ úrovní kognitivních schopností. Stanovit hranici mezi tím, co je ještě „normální“ a co už ne, se navíc

1 Terry Pratchett: *Zloděj času*. Překlad Jan Kantůrek. Praha: Talpress 2023, s. 90.

jeví jako krajně problematické. Do této debaty se zde ale pouštět nehodlám.

Zato mám v úmyslu do svých úvah zahrnout jedince s vysokou inteligencí, kteří se přesto kvalifikují jako hlupáci a idioti. Že někdo dokáže například řešit složité matematické problémy nebo je světovou špičkou ve vývoji nových léků proti rakovině, ještě neznamená, že není hloupý jako troky nebo naprostý idiot v mnoha jiných oblastech. Možná je k tomu dokonce náchylnější, protože vynikající schopnosti v jedné oblasti v člověku snadno vzbudí mylné zdání, že exceluje i v ostatních. Potkal jsem řadu lidí, kteří o sobě prohlašovali, že mají vysoké IQ. Společným rysem u nich je, že nepůsobí příliš chytře. Často ani ničeho významného nedosáhli. Samozřejmě existují i lidé s vysokým IQ, kteří jsou chytří a něco podstatného dokázali, ale ti se obvykle zajímají o mnohem důležitější věci než o to, jaké IQ asi tak mají.

Všichni se dopouštíme hloupostí. I já už si položil otázku, proč jsme se neujistili, že máme shozené pojistky, a teprve potom kleštěmi nepřestříhli kabel. Právě v takových případech nám svět okamžitě ušetří zpětnou vazbu a dá najevo, že naše počínání nebylo zrovna duchapřítomné. Obvykle to dopadne víceméně dobře a stejnou chybu už člověk hned tak nezopakuje. Ne vždy to ale má šťastný konec, a právě pro tyto případy existuje takzvaná Darwinova cena – výborný zdroj zábavy, ačkoli se naneštěstí uděluje pouze jedincům, kteří svou nepatrnou troškou přispěli k evoluci tím, že vlastní smrtí nebo sterilizací za obzvláště hloupých či idiotských okolností sami sebe odstranili z genofondu. Mezi favority patří nejmenovaný kanadský právník, který se ve snaze dokázat nerozbitnost jistého typu okenní tabule vrhl přímo proti oknu ve dvacátém pátém patře. Sklo sice neprasklo,

ale právník si neověřil, zda rám okna takový náraz unese. Neunesl – nerozbitá tabule skla vypadla i s právníkem. Nikoho asi příliš nepřekvapí, že devět z deseti laureátů Darwinovy ceny jsou muži.

Svět nám může poskytnout zpětnou vazbu také v podobě výsledku písemné zkoušky. Při hodnocení testů člověk vcelku pravidelně narazí na práci studenta, jenž probíranou látkou příliš nevládne, ale přesto se pokusí otázku zodpovědět dle svých nejlepších schopností. Například když má vysvětlit rozdíl mezi náhodně pravdivou generalizací – třeba že všichni studující v poslední řadě mají na sobě bílé tričko – a vědeckým zákonem. A odpoví, že „o vědeckých zákonech rozhoduje král“. Jako zkoušející se nad tím člověk pousměje, podrbe se za uchem, pokusí se zrekonstruovat, co se zkoušenému studentovi honilo hlavou, a pousměje se o to víc, když si uvědomí, že daný student mimo jiné nerozumí rozdílů mezi vědeckými zákony a těmi právními.

Tento esej představuje drobný příspěvek k filozofické disciplíně, která se nazývá epistemologie ctnosti. Slovo „epistemologie“ je složeno ze dvou řeckých slov: *epistémé* (poznání, vědění, rozumění) a *logos* (rozum, řeč). Jinak řečeno, jde o nauku o poznání. „Ctnost“ je překlad řeckého *areté*, které popisuje schopnost být prospěšný. Etika ctnosti je tedy naukou o tom, jak člověk může být (co nejvíce) prospěšný jako jednáající bytost. A epistemologie ctnosti je naukou o tom, jak člověk může být prospěšný jako poznávající bytost. Ale tento esej také popisuje, jakým způsobem a z jakého důvodu může člověk coby poznávající bytost selhávat. Vlastnosti jako arogance, omezenost, tvrdohlavost, neochota přijímat argumenty, nedostatek vůle a schopnosti přiznat chybu, povrchnost a nedbalost výrazně snižují pravděpodobnost, že

člověk dospěje k rozumným názorům. Kdo chce být aspoň do určité míry rozumnou osobou, měl by se učit tyto vlastnosti sám u sebe aktivně rozpoznávat a překonávat.

Immanuel Kant (1724–1804) rozlišoval mezi „slabostmi“ ducha a „chorobami“ ducha a tvrdil, že mezi nimi existuje jednoznačná hranice.² Sám bych však řekl, že jde spíše o plynulý přechod, protože když „slabosti“ ducha nabudou dostatečně radikální podoby, můžou se snadno posunout do oblasti choroby. Když se třeba pustíte do diskuse s lidmi, kteří mají zálibu v konspiračních teoriích, často není úplně jasné, na které straně onoho kontinua se nacházejí. V některých případech je těžké se vyhnout závěru, že nejde jen o hloupost nebo idiotství, ale jednoduše o pomatenost, protože se to zcela vymyká jakémukoli uchopitelnému standardu lidské racionality. Idiotství na mě funguje trochu jako na mouchu mucholapka. Strávil jsem totiž příliš mnoho hodin svého života brouzdáním po webech věnovaných absurdním konspiračním teoriím téměř o čemkoli, případně těm nejšilenějším představám o alternativní medicíně. Sotva to ze mě udělalo moudřejšího člověka, ale jako svérázný zdroj zábavy to nepochybně fungovalo.

Dalo by se namítnout, že svoje názorové oponenty zkrátka a jednoduše označuji za hlupáky, a bylo by opravdu hloupé dopustit se tu souvislé argumentace *ad hominem*, v níž bych útočil na osoby, a ne na jejich názory. Rozhodující však v tomto kontextu není to, jaké názory kdo má, ale proč je má. Nejsi hlupák jen proto, že se mýlíš. O tom, zda jsi hlupák, rozhoduje způsob, jakým se mýlíš. Můžeš mít zcela správné

2 Immanuel Kant: *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*, Hamburg: Meiner 2000, § 45. Pokud není uvedeno jinak, překlady citací jsou mé vlastní (pozn. překl.).

názory na všechno možné, a přesto být hlupák, pokud máš hloupý přístup. Je to jako řídit v opilosti: Možná se ti podaří bezpečně a bez nehody dojet domů, i tak ale zůstaneš idiotem, co řídí auto pod vlivem alkoholu. Jestli jsi, nebo nejsi hlupák, nezávisí na tom, jsou-li tvé názory pravdivé, nebo nepravdivé, ale na tom, jak k nim dospěješ.

Hloupost a idiotství na sebe sama nevidí – jsou slepé vůči vlastní hlouposti a idiotství. Sebereflexe je však vždy nako-nec možná, protože všichni dokážeme pojmout více než jednu myšlenku, takže pokud jsme schopni připustit, že v sobě hloupost a idiotství máme, dokážeme je také identifikovat. Je mnohem jednodušší uvědomovat si hloupost a idiotství druhých než svoje vlastní. Jak se zcela správně praví v Kázání na hoře: „Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ? Anebo jak to, že říkáš svému bratru: ‚Dovol, ať ti vyjmu třísku z oka‘ – a hle, trám ve tvém vlastním oku! Pokrytče, nejprve vyjmi ze svého oka trám, a pak teprve prohlédneš, abys mohl vyjmout třísku z oka svého bratra.“³

Ve své podstatě se filozofie zabývá především sebereflexí, tedy usilovnou prací na vlastních myšlenkových pochodech a způsobech uvažování. Takové sebepoznávání nemůže totiž nikdo provádět za nás. Každý to musí zvládnout sám. Tahle kniha vám může nanejvýš pomoci uvědomit si vaše vlastní sklony k hlouposti, idiotství a hloupému idiotství a poukázat na některé aspekty toho, jak a proč jim podléháte. Potom už je na vás, jak s tím naložíte, dobře si vědomi toho, že jde o sisyfovskou práci. Nikdy nedorazíte k cíli.

3 Matouš 7,3–5; Lukáš 6,41–42. Český ekumenický překlad.

Nekonečná pestrost hlouposti

Existuje spousta výrazů, kterými můžeme popsat sami sebe, když jako poznávající a jednající bytosti selháváme. V psychiatrii se dříve slovem „idiot“ označoval člověk s IQ nižším než 25. V běžné mluvě se však tohle slovo v uvedeném významu nepoužívá – a nebudu tak činit ani já. Nepanuje žádná všeobecná shoda na tom, co přesně slova „hlupák“ a „idiot“ znamenají. Někteří mezi nimi rozlišují velmi přísně, jiní je používají zcela zaměnitelně a další považují jedno za podmnožinu druhého.

Můžeme si představit mnoho různých způsobů, jak kategorizovat selhání, kterých se jako poznávající bytosti dopouštíme. Spisovatel a filozof Umberto Eco (1932–2016) rozlišuje v románu *Foucaultovo kyvadlo* (1988) tyto čtyři ideální typy lidí: idioty, kretény, hlupáky a blázny.⁴ Idiot je ten, kdo

4 Umberto Eco: *Foucaultovo kyvadlo*. Překlad Zdeněk Frýbort. Praha: Český klub 2003, s. 61–65.